

Ecsedi Zsuzsa

„Téged, Úristen, mi, keresztyének”

Egy gyülekezeti ének útja*

A *Téged, Úristen* (EÉ 41) *Te Deum*-parafrázis énekkincsünk legértékesebb rétegébe tartozik. A jelen írás arra vállalkozik, hogy kiderítse: milyen változásokon ment át ez a régi magyar ének az évszázadok folyamán (szövegváltozatok, versszakok számának változása, dallamutalások). A terjedelmi korlátok miatt viszont nem célja az eredeti *Te Deum* elemzése, a latin szöveg és a magyar parafrázis összevetése.

Ecsedi Zsuzsa egyházzenesz, az Evangélikus Kántorképző Intézet Zenei Intézetének tudományos munkatársa, az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatója, budahegyvidéki kántor.

Té - ged, Úr - is - ten, mi ke-resz-tyé - nek

Dicsérünk és áldunk, És Atya, Fi - ú, Szentléleknek vallunk.

A kilencversszakos költemény *Huszár Gál* 1574-es énekeskönyvének második részében (22^a) jelent meg először nyomtatásban; szerzőjét nem ismerjük.¹ A vers formája az 5+5+6 tagolású 2×16-osból alakulhatott ki a második nagysor egyik ötszótagos tagjának elíziójával.²

Az ének szövege —kisebb igazításoktól eltekintve— azonos formában szerepel a forrásokban egészen a XVIII. század végéig.³

Az 1805-ös *Új énekeskönyv* viszont az első versszak után lényegében új verset közöl, az 5. és 7. strofát ki is hagyja.

Az 1911-es *Keresztyén (Dunántúli) énekeskönyv* ismét új, az eredetitől erősen eltérő átdolgozással jelentkezik;⁴ itt a 7. versszak marad ki.

Az 1948-as *Református énekeskönyv* (RÉ 242) igyekszik visszatérni a XVI. századi szöveghez, csak néhány helyen igazítja ki a nyilvánvalóan régies, nehezen érthető fordulatokat.

* A tanulmány az OTKA K 77776 pályázatának keretében készült.

¹ Ennek ellenére a XX. századi evangélikus énekeskönyvek Bencédi Székely István nevét tüntetik fel.

² Ilyen formájú például a „Szent vagy örökké, Atya Úristen” (RMDT I. 99; GyLK 817).

³ Lásd a szövegtáblázatban, amely a témánk szempontjából legfontosabb énekeskönyvek verzióit tartalmazza. A szöveg változásait kurzívval jelöljük.

⁴ Sántha Károly munkája.

341.)

Téged' UR ISTEN! mi Keresztyének, Ditsérünk,
és áldunk: Atya, Fiú és Szent Léleknek vallunk.
2. Néked a' tiszta és szent ártatlan Angyalok szolgál-
gálnak, Szüntelen-való fel-fzóval kiáltnak:
3. Szent, Szent, Szent ISTEN! te Seregeknek vagy
URA ISTENE; Tellyes menny és föld nagy ditsőségeddel!
4. Apostoloknak, és Prófétáknak ditső szent feregi,
Mártíromoknak ditsérnek feregi.
5. Téged' e' földön Keresztyéneknek szent Gyüleke-
zete, Atya UR ISTEN! mindenkoron ditsér.
6. És tiszteletes te szent Fijadat az UR Jásus Kris-
tust, És vígasztaló Szent Lélek UR ISTENT.
7. Te ditsőségnek, UR Jásus Kristus! vagy örök
Királya, Atya ISTENnek edgyetlen-edgy Fija.
8. Oltalmazd-meg veszedelemtől a' te népcidet,
Oltalmaz büntől mindenkoron minket.
9. Ditsérünk téged' menyei Atyánk! a' te szent Fi-
jaddal; És mind örökké Szent Lélek ISTENNEL.

Az Öreg Debreceni Énekeskönyvből.

Az 1982-es *Evangélikus énekeskönyv*ben megjelent vers⁵ az első három strófá-
ban többnyire egyezik a református változattal, utána viszont jelentősen eltér
attól. *Trajtler Gábor* feljegyzéseiből látszik,⁶ hogy a munka során az evangéli-
kus szerkesztők a református gyűjtemény tanulmányozásán kívül az *Új zenge-
dező menyei kar*-hoz tértek vissza.⁷ Mindkét énekeskönyvben hiányzik a 4. és
a 7. versszak.⁸

A *Gyülekezeti liturgikus könyv* —a tanévzáró istentiszteleti rend keretében—
a 4. versszakkal kibővítve szerepelteti az éneket.⁹

A dallam története is igen fordultatos. Bár *Huszár Gál* gyűjteménye közöl
kottákat, ez az ének ott csak ad notam jelzést kapott: *Felséges Isten, hozzád kiál-
tunk nagy keserűséggel.*¹⁰ A szöveg a XVIII. századi énekeskönyvekben már

⁵ Túrmezei Erzsébet átdolgozása.

⁶ Itt mondok köszönetet Trajtler Gábornak az anyag rendelkezésre bocsátásáért.

⁷ Ezt a következő sorok mutatják egyértelműen: „szent és ártatlan/ártatlan és szent” (2. vsz.); „Menny és föld szolgál nagy dicsőségedre” (3. vsz.).

⁸ A 7. strófa tartós kimaradásának valószínűleg az az oka, hogy kicsit más szavakkal, de a 6. versszak mondanivalóját ismétli.

⁹ GyLK 643. 2007-ben már nem okozott problémát a mártírok emlegetése.

¹⁰ RMDT I. 98, 130.

a régibb és népszerűbb *O gloriosa, o speciosa* dallamhoz¹¹ kapcsolódik. Csomasz Tóth Kálmán az *O gloriosa*-változatok közt a *Téged, Úristen*-en kívül még három szöveget sorakoztat fel, melyek közül kettő a későbbiekben nótajelzéssé is válik.¹² E típus jellemzője, hogy az énekek egy része —a volta-ritmusnak megfelelően— hármas ütembe, más része páros ütembe rendeződik; tárgyalt énekünk ez utóbbi csoportba tartozik.

De nemcsak a *Téged, Úristen*, hanem az *Örül mi szívünk*¹³ és a *Felséges Isten* is az *O gloriosa* nótajelzést hordozza.¹⁴ Ennek azért van jelentősége, mert a *Dunántúli énekeskönyv* az *Örül mi szívünk* dallamával párosítja a *Te Deum*-éneket.¹⁵

Énekünknek nemcsak a szövege, hanem a dallama is összeköti a kereszténység évszázadait. A plagális a-moll dallam hangkészlete lényegében azonos a gregorián *Te Deum* 4. tónusú dallamáéval.

Felhasznált irodalom

CSOMASZ TÓTH KÁLMÁN: *A XVI. század magyar dallamai*. Akadémiai, Budapest 1958. (Régi Magyar Dallamok Tára I, rövidítve: RMDT I.)

DOBSZAY László: *A magyar népének I*. Veszprémi Egyetem, Veszprém 1995.

HUSZÁR Gál: *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretes és imádságok. Komjátí 1574*. A kísérő tanulmányt írta és a faksimile szövegét gondozta H. HUBERT Gabriella. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Budapest 1986. III, 1001–1052. (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 13).

HORVÁTH Iván, H. HUBERT Gabriella, FONT Zsuzsa, HERNER János, SZÓNYI Etelka, VADAI István, GÁL György: *Répertoire de la poésie hongroise ancienne. Manuel de correction d'erreurs dans la base données*. Nouvel Objet, Paris 1992. I–II. (Rövidítve: RPHA.)

Énekeskönyv magyar reformátusok használatára. Bp. 1948. (Rövidítve: RÉ)

Evangelikus Énekeskönyv. Bp. 1982. (Rövidítve: EÉ)

Evangelikus istentisztelet — Gyülekezeti liturgikus könyv. Bp. 2007. (Rövidítve: GyLK)

A következő táblázatok betűjelzései:

A) Az énekeskönyv címe, megjelenésének helye és évszáma (RMNy szám is)

B) Az énekeskönyvi fejezet címe, az ének sorszáma (RPHA, RMDT szám is)

C) A szöveg adatai

D) A dallam adatai vagy nótajelzése

¹¹ RMDT I. 130.

¹² Követi vala népnek soksága (RMDT I. 130/III.) az 1778-as debreceni „Öreg” énekeskönyvben; Az Úr Istennek csuda hatalma (RMDT I. 130/I.) az 1805-ös pozsonyi Új énekeskönyvben.

¹³ RMDT I. 98.

¹⁴ Úgy látszik, hogy kezdetben az ebben a formában fennmaradt két dallamot a megfelelő formájú szövegekhez meglehetősen szabadon használták (a népzenei gyakorlathoz hasonlóan).

¹⁵ Valószínűleg inkább a ritka strófaforma miatt, és nem azért, mert ismerték a XVI. századi gyakorlatot.

Téged, Úristen, mi keresztények 1

- A) Huszár Gál: A keresztényi gyülekezetben való isteni dicséreték és imádságok, Komjáti, 1574 (Fakszimile 1986) RMNy 353/2
- B) Masodic része a Szent gyülekezetben való isteni dicséreteknek. p. 22^r
RPHA 1364; RMDT I. 130/IV.
- C) Az Te Devm lavdamvs summa szerént.
- D) Notia, Felseges Isten hozzád kiáltunc nagy keserüseguel.*
(*dallamközlés nélkül*)
(RPHA 409; RMDT I. sz 98, 130)
1. Téged VR Isten mi Keresztényec diczerünc es áldunc, Atya es fiu szent leleknek vallunc.
2. Noked az tiszta es nagy hatalmu angyaloc szolgálnac, szüntelen valo fel szoual kialtnac.
3. Szent szent szent Isten te seregeknek vagy Vra Istene, tellyes a menny föld nagy dicso'ségeddel.
- Új zengedező menyeyi kar, 1743 „Frankfurt” (Sopron), 1770 (1770)
- „Öreg” énekeskönyv, Debrecen, 1778 (1778)
- Új énekeskönyv, Pozsony, 1805 (1805)
- Sz. Háromságról való Ditséreték. 197.)
Külömb-külömb-féle ditséreték. 341.)
- Nót. Koveti vala népnek soksága:
(*dallamközlés nélkül*)
(RPHA 781; RMDT I. 130/III)
1. Téged' UR Isten, Mi keresztények Ditsérünk es áldunc, Atya', és Fiú', Sz. Léleknek vallunc.
2. Néked a' tiszta És szent ártatlan Angyaloc szolgálnac, Szüntelen valo Felszóval kialtnac:
3. Szent, Szent, Szent Isten, Te Seregeknek Vagy Ura Istene; Menny és föld szolgál Nagy dicso'ségedre.
- Nót. Az Úr Isternek tsuda hatalma:
(*dallamközlés nélkül*)
(RMDT I. 130/I)
1. Téged Úr Isten Az igaz hitben Áldunk 's magasztalunk Atya és Fiú,
'S Szent Léleknek vallunc.
2. Mint mindúntalan A' szent 's ártatlan Angyaloc szolgálnac Néked, 's Tégedet Ilyenképpen áldnac.
3. Szent! Szent! Szent Isten! Kít tisztel minden Mennyen és e' földön; Mi-is örönditink Te ditsőségedben.

4. Apostoloknak és Prophetaknac diczo ^o szent serege, Martyromoknak diczernec seregi.	4. Apostoloknak, és Profétáknak Ditső szent seregi, Mártíromoknak ditsérnek seregi.	4. A' Profétáknak, Apostoloknak, És a Mártíroknak, Ditső seregi Mind Téged imáádnak.
5. Téged ez fo ^o ldo ⁿ Keresztyeneknek szent Gyülekezeti, Atya UR Isten mindenkoron diczer.	5. Téged' e' földön Keresztyéneknek szent Gyülekezete, Atya UR ISTEN! mindenkoron ditsér.	
6. Es tiszteletes te szent fiadat az VR Iesus Christus, es vigasztalo szent Lelec VR Isten.	6. És tiszteletes te szent Fijadat, az UR JÉŠUS Kristust, És vigasztaló Szent Lélek UR ISTEN!	5. Te hirdettétel És tiszteltetittel (sic!) A' Kereszténységben Oh Atya, Fiú, 'S Szent Lélek Úr Isten!
7. Te Dicso ^o segnec VR Iesus Christus vagy o ^o ro ^c Királyja, Atya Istenec egyetlen egy fia.	7. Te ditsőségnek, UR JÉŠUS Kristus! vagy örök Királyja, Atya ISTENnek edgyetlen-edgy Fijja.	
8. Oltalmazad (sic) meg veszedelemto ^o az te nepeidet, Oltalmaz bu ^o nto ^o mindenkoron minket.	8. Oltalmazad-meg veszedelemtől a' te népeidet, Oltalmaz büntől mindenkoron minket.	6. Kérünk őrizzed És védelmezzed Gyülekezetidet, Büntől 's veszélytől, Mentsd-meg hivo ^o eidet!
9. Diczeru ^o nk teged' menyei Atyanc az te szent fiaddal, es mind o ^o ro ^c ké szent Lelec Istenuel.	9. Ditsérünk téged' menyei Atyánk! a' te szent Fiaddal, És mind örökké Szent Lélek ISTENnel.	7. Légyen ditsőség Néked 's tisztesség Ditső szent Háromság! Add mennyben légyen Részünk a' boldogság!

3. Szent, Szent, Szent Isten,
Mennyben és itt lenn
Seregeknek Ura,
Téged dicsőít
A hűvek tábora.
3. Szent, Szent, Szent Isten,
te seregeknek
Vagy Ura, Istene!
Teljes a menny s föld
nagy dicsőséggeddel!
3. Szent, szent, szent Isten,
te seregeknek
Vagy Ura, Istene!
Menny és föld szolgál
nagy dicsőséggedtre.
4. Az apostolok,
A szent mártírok,
S próféták mind áldnak,
Dicsó seregi
Csak téged imádnak.
4. Szent seregei
apostoloknak
És a prófétáknak
És mártíroknak
szüntelenül áldnak.
4. Az apostolok,
A szent mártírok,
S próféták mind áldnak,
Dicsó seregi
Csak téged imádnak.
4. Szent, szent, szent Isten,
te seregeknek
Vagy Ura, Istene!
Menny és föld szolgál
nagy dicsőséggedtre.
5. A gyülekezet
Feléd nyújt kezét,
S imád, Isten, téged,
Hálaadása
nem ér soha véget.
5. Téged a földön
szent egyházadban
Minden keresztyének,
Szent Atyáisten,
áldanak, dicsérnek.
5. Téged a földön
szent egyházadban
Minden keresztyének,
Szent Atyáisten,
áldanak, dicsérnek.
6. Krisztus nevére
Meghajol térde
Minden keresztyénnek,
Őt s a Szentlelket
Magasztalja ének.
6. Te imálandó
szent Fiad, Jézust,
Magasztaljuk hitben,
S Vigasztalónkat,
Szentlélek Úristent.
6. Te imálandó
szent Fiad, Jézust,
Magasztaljuk hitben,
S Vigasztalónkat,
Szentlélek Úristent.
7. Kérünk, őrizzed
És védelmezzed
Nyájadat szüntelen,
Bűntől, veszélytől
Oltalmazd kegyesen.
7. Oltalmazd, kérünk,
minden veszélyben
Benned bizó néped,
Oltalmazd bűntől
s lelki kártól minket!
7. Oltalmazd, kérünk,
minden veszélyben
Benned bizó néped,
Oltalmazd bűntől
s lelki kártól minket!
8. Dicsőség, áldás,
Örök imádás,
Szenháromság, néked,
Tégedet áldjon
Örökké te néped!
8. Dicsérünk téged,
mint jó Atyánkat
A te szent Fiaddal
És Szentlélekkel,
mi Vigasztalónkkal.
8. Dicsérünk téged,
mint jó Atyánkat
A te szent Fiaddal
És Szentlélekkel,
mi Vigasztalónkkal.